

ВІРОТЕРПІМІСТЬ — поняття, яке характеризує рівень толерантності з боку конфесійно орієнтованої держави та офіційно визнаної релігії (або такої, що має статус привілейованої) до інших віросповідань; соціально-політичне й правове становище їх прихильників, їхню можливість публічно реалізувати релігійний вибір. Йдеться про межі санкціонов. державою простору терпимості, де уможливорюється публічне чи приватне сповідання релігії, здійснення певних обряд. дій, ритуалів. В. посідає важл. місце в системі сусп., передусім держ.-конфес., міжконфес. відносин. У сутніс. вияві В. — не абстракт. ідеал, а суспільно значуща цінність у системі означених відносин. В. має складну історію становлення у практ. і теор. вимірах. В. — результат суперечливого сусп., реліг. буття людей. В істор. контексті В. органічно постає як своєрідна реакція на держ., конфесійну нетерпимість на мікро- і макрорівнях до віросповід. відмінності, як прагнення віросповідань, їх adeptів, які піддаються гонінням, дискримінації, добитися права на свою (хоча й обмежену) легітимну присутність у суспільстві, на елементарну свободу релігії. Становлення в соціумі реліг. терпимості — В. тісно пов'язане з розрізненням між потребами суспільства й держави і гострими духов. (зокрема реліг.) потребами особистості, з усвідомленням того, що релігія в її функціонал. вияві є відповіддю на суб'єктивні потреби. «В.» у смисл. й практ. сенсі як поняття, життєво необхідна вимога постала в період гонінь на перших християн у Рим. імперії. В. була в означеному контексті адекват. гуманіст. відповіддю на держ.-реліг. нетерпимість до інаковірующих. Християн. церква під час гонінь устами своїх учителів — отців Церкви — активно проповідувала ідеї В. й боролася за їх матеріалізацію в суспільстві. Пізніше, набувши статусу держ. релігії, християнство й саме проявило жорстоку нетерпимість, примус у справах віри, здійснювало гоніння іновірців, єретиків. Сутнісні навантаження у понятій. аспекті В. набула 1555 у документах Ав'гсбур. реліг. миру. Пізніше вона знаходила свій вияв у низці держ. актів, зокрема у Франції, Великій Британії, Нідерландах. Як поняття «В.» одержала філос., релігієзнавче обґрунтування у працях зх.-європ. філософів, зокрема В. Оккама, Т. Мора, Б. Спінози, П. Бейля, Дж. Мілля. У «Листі про віротерпимість» Дж. Локк всебічно обґрунтував принципи В., засади їх практ. реалізації, наголошуючи, що нікого не слід примушувати відмовлятися від влас. думки або змінювати її на протилежну. Причину чварів та війн, які були у християн. світі й мали своїм приводом релігію, він вбачав у відсутності В. Знач. внесок у розвиток теор. думки щодо В. зробили І. Кант, Г. Гегель, Ф. Шеллінґ, В.

Дільтей, К. Ясперс, Е. Фромм, М. Бердяєв. Вони стверджували, що В. — важл. фактор буття люд. суспільства.

В. великою мірою була присутня в житті українського народу. Племена, які входили до складу Київ. Русі, мали влас. богів, свої особливості в традиціях і вірі. Вияву нетерпимості до інаковірующих не було. Характерно, що з прийняттям християнства наші предки не сприйняли візант. ортодоксії і нетерпимості до ін. вірувань. Теодозій Грек у 12 ст. дорікав киянам, що «вони з похвалами відзиваються про інші конфесії, ігнорують конфесійні різниці та дозволяють собі такі вислови, що і сю віру, і ту Бог дав». Властива українцям В. в усі часи давала можливість знаходити в Україні притулок старообрядцям, прихильникам різних протестант. віросповідань, вигнанцям за віру.

Боротьба за В., проти спроб примус. нав'язування католицизму на захопленій тер. України, проти запровадження унії з РКЦ була однією з провідних у нац.-визв. змаганнях українців у 16–17 ст., хоч соц. та нац. боротьба часом і набирала рис міжконфес. нетерпимості. Ідеї В., базовані на реформац. засадах, знайшли висвітлення у творах полемістів тієї доби, зокрема І. Вишенського, Х. Фіلالета, Л. Зизанія, Кирила Ставровецького, Клірика Острозького, Й. Борецького, І. Копинського. Укр. полемісти активно обстоювали ідею рівності всіх людей перед Богом, їх право на вільний вибір віри, проти насилля у справах релігії, обґрунтовували і захищали принципи В. У творі «Апокріс» Х. Фіلالет стверджував, що «нічого не єсть так добровольне, як набоженство й віра». Принципи В. пропагували на укр. землях протестанти, зокрема соціани. Обґрунтуванню засад В. присвячували твори укр. соціани І. Крелль, А. Вишоватий, С. Припковський. Згодом ідеї В. розвивали й захищали М. Костомаров, Б. Кістяківський, П. Юркевич, М. Драгоманов, І. Франко.

В істор., суспільно-політ. контекстах В. має різні форми вияву, постаючи: а) як можливість для іновірців жити на території конфесійно орієнтов. держави, дотримуватися у приват. сфері своїх реліг. переконань, однак із заборонаю їх публіч. вияву (як правило, прихильники реліг. відмінностей були позбавлені громадян. прав); б) як обмежена В. — іновірці мають можливість публічно сповідувати свою релігію, здійснювати богослужіння, але їхні громадян., екон. права є вужчими порівняно з правами adeptів пануючої релігії; в) як диференційов. В., коли статус, права і можливості різних конфесій та їх вірних у державі з офіц. релігією є різними. Такий тип В. був характерний для цар. Росії, а нині — для частини мусульман. країн. Із розвитком демократії межі В. розширено: іновірці

урівняні в політ. і громадян. правах із прихильниками панів. релігії, їм надано право повноцін. публіч. культової діяльності. В. переросла у свободу віросповідання, а за умов світської держави — у свободу релігії.

В Укр. Державі церква й реліг. організації відокремлені від держави; жодна релігія не визнається державою як обов'язкова; всі реліг. організації рівні перед законом, мають однаковий правовий статус, можуть вільно виконувати свою місію. Права і свободи громадян України, їх сусп. буття не залежать від їхнього ставлення до релігії. Однак конфесійне середовище країни не позбавлене реліг. нетерпимості й має певний дефіцит В., породженої як істор., так і сучас. соц.-політ., реліг. чинниками у контексті міжконфесій. відносин в Україні. В. і сьогодні є проблематичною. Реліг. нетерпимість постає як фактор, що спричинює негативні процеси у сфері міжреліг. відносин, породжує нестабільність і неспокій в укр. соціумі. Мінімізація реліг. нетерпимості можлива лише на гуманіст. принципах етики реліг. толерантності — В. (Див. також

[Антирелігійна пропаганда](#)).

Рекомендована література

1. Руффини Ф. Религиозная свобода. История идеи. С.-Петербург, 1914. Вып. 2;
2. Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і реформації: Зб. наук. пр. К., 1991;
3. Тірні Б. Релігійні права: Істор. огляд // Реліг. свобода і права людини: Богослов. аспекти: У 2 т. Л., 2000. Т. 1;
4. Гараджа В. И. Толерантность и религиозная нетерпимость // ФН. 2004. № 3;
5. Гаврилова Ю. А., Шевченко А. Г. Веротерпимость – основа межрелигиозного согласия // Толерантность. Москва, 2004;
6. Толерантність. Сфера міжконфесійних відносин: Релігієзнав. аналіз. К., 2004.

[М. Ю. Бабій](#)

Бібліографічний опис:

Віротерпимість / М. Ю. Бабій // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34722>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).